

YONI BROOK/CORBIS

‘Het terrorisme is niet overwonnen’

Tien jaar lang bepaalde een kleine bende terroristen de veiligheidspolitiek van een supermacht. ‘De Global War on Terror heeft Amerika economisch uitgeput’, zegt Ko Colijn, algemeen directeur van het Clingendael Instituut. **DOOR PIET PIRYNS EN HUBERT VAN HUMBEECK**

In een fraai landgoed aan de rand van Den Haag buigt de crème van de politieke wetenschap en de diplomatie zich over problemen die de wereld aangaan: het Clingendael Instituut geniet faam van Washington tot Berlijn en Moskou. Het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen, zoals de instelling volledig heet, wordt sinds begin mei geleid door Ko Colijn. Nu de tiende verjaardag van de aanslagen van 11 september 2001 nadert, stapelen de verzoeken om interviews en conferenties zich op als Twin Towertjes – een grapje van de voormalige journalist. Hoewel: Colijn hield altijd een soort combibaan aan. Hij publiceerde in het weekblad *Vrij Nederland* over defensievraagstukken en doceerde tegelijk over internationale betrekkingen. Nu nog is hij eigenlijk door de Erasmus Universiteit aan Clingendael ‘uitgeleend’.

Wat betekende 11 september voor de internationale politiek?

Ko Colijn: Al bijna evenveel mensen vragen tegenwoordig waar je op 15 september was – het faillissement van Lehman Brothers. De economie wordt ondertussen als minstens zo’n grote bedreiging voor het wereldsysteem beschouwd als het terrorisme. Maar het blijft verbluffend dat een kleine bende, redelijk georganiseerde terroristen met een budget van 500.000 dollar bij machte was om de supermacht Amerika aan te pakken. Het Pentagon jaagt die 500.000 dollar er in 35 seconden door. Die kleine bende bepaalde met haar aanslagen het veiligheidsbeleid van de supermacht voor een periode van tien jaar. Achteraf kun je zeggen: misschien hebben we het allemaal een beetje groter gemaakt dan het was. We weten ondertussen ook dat de Amerikanen 11 september hebben gekaapt om een oorlog met Irak ▶

te rechtvaardigen: we zouden door Irak met massavernietigingswapens worden aangevallen. Dat bleek allemaal niet waar. Als je naar de statistieken kijkt, zie je ook dat het Westen en de VS in het bijzonder eigenlijk niet zo onder het terrorisme te lijden hebben gehad. Veruit de meeste aanslagen vonden op het andere halfrond plaats.

Maar is 11 september een ijkpunt, zoals de val van de Berlijnse Muur?

Colijn: Het had ontegensprekelijk grote gevolgen voor de wereldpolitiek. Dat kun je niet ontkennen. Het heeft Amerika als supermacht economisch uitgeput. Het bracht aan het licht dat een supermacht met een budget van 500 miljard dollar niet in staat was om korte metten te maken met sluw georganiseerde, asymmetrisch oorlogvoerende tegenstanders. Het was toch wel de eerste keer dat niet de staat het monopolie had over de veiligheid, maar een niet-gouvernementele organisatie – zij het er dan een van de kwade soort. En dat die meettelede in de wereldpolitiek. Al-Qaeda legde de Achillespees van de Amerikanen bloot.

Waren de aanslagen van 11 september een misdaad of toch een politieke actie?

Colijn: Die vraag is direct gesteld. Er waren mensen die de schouders ophaalden. Historicus en Amerikakenner Maarten van Rossem, bijvoorbeeld, vroeg zich nog dezelfde avond af waarover we ons zo druk maakten. Voor hem was het gewoon een misdaad. 'Zet de politie erop, pak die jongens. Sleep ze voor de rechter, klaar.' Volgens hem had het allemaal niets met wereldpolitiek te maken. Die benadering heeft niet gewonnen, al was het maar omdat de Amerikanen het zelf niet zo wilden zien. Zij definieerden de aanslagen als een enorme, mondiale bedreiging van de veiligheid. En dat was op zijn beurt ook verontwaardigend, want het was waarschijnlijk een overreactie.

Was de hele Global War on Terror een bewuste strategie om een bepaalde politiek te voeren?

Colijn: Dat heeft Bob Woodward in zijn boek *Bush at War* duidelijk aangetoond. Vice-president Dick Cheney, minister van Defensie Donald Rumsfeld en zijn viceminister Paul Wolfowitz zochten een aanleiding om het incident groter te maken dan het al was. Het was natuurlijk een vreselijke aanslag: de timing, de plek, dat konden de Amerikanen niet over hun kant laten gaan. Het was ook écht een aanval en geen misdaad, ik was het op dat vlak niet met Maarten van Rossem eens. Maar er was ongetwijfeld ook sprake van overreactie. Je kunt achteraf toch alleen vaststellen dat de oorlog met Irak er met de haren bij is gesleurd. Met Afghanistan is dat minder het geval. Hoewel: het had toch iets geforceerds om Afghanistan verantwoordelijk te stellen voor wat Al-Qaeda had gedaan. Dan hadden ze ook Duitsland kunnen aanvallen, omdat al die kapers lang in Hamburg hadden gezeten. Of Saudi-Arabië omdat een meerderheid van de terroristen de Saudi-sche nationaliteit had.

Hebben de Amerikanen zich van vijand vergist?

Colijn: Zeker door zo op Irak te focussen. Het begin van de vergelding verliep natuurlijk goed: de taliban waren binnen de twee maanden weggebombardeerd. Als ze zich toen op Afghanistan hadden geconcentreerd, was het daar wellicht ook beter afgelopen dan nu het geval is.

Heeft die aanpak het gezag van Amerika in de wereld aangetast?

Colijn: Dat is moeilijk te zeggen. Maar het staat als een paal boven water dat Amerika tien jaar geleden onbetwist de supermacht in de wereld was. Het kon toen denken: we gaan een nieuwe wereldorde bouwen, we hebben daar de middelen voor en de andere landen zullen wel volgen. Dat gezag hebben ze in tien jaar tijd verspild.

Wou Amerika meer dan het kon bolwerken? Hebben we een voorbeeld beleefd van de klas-sieke imperial overstretch?

Colijn: De oorlog heeft Amerika per maand 10 à 12 miljard dollar gekost. Linda Bilmes en Joseph Stiglitz schreven hun beroemde boek *The Three Trillion Dollar War* – en dat ging dan alleen over de oorlog met Irak. Als je kijkt naar de totale kosten voor de Amerikaanse samenleving, voor de wereld, de steun aan Irak, Afghanistan enzo-voort. Dat heeft Amerika indien niet uitgeput, dan toch heel sterk verzwakt. De voorzitter van de Joint Chiefs of Staff, generaal Mike Mullen, zei ooit dat niet Iran of de taliban de grootste vijand van Amerika waren, maar de overheidsschuld. Er is dus duidelijk sprake van *overstretch*: ze moeten terug. Ze willen geen oorlog meer voeren. Tegelijk is het gek dat Barack Obama meer dan George W. Bush van de strijd tegen het terrorisme een top-prioriteit in zijn buitenlands beleid heeft gemaakt. Bush had het nog over de export van democratie en zo. Obama zegt onomwonden: we zitten in Afghanistan om Al-Qaeda te onthoofden en uit te schakelen. Als dat is gebeurd, kan dat land hen verder geen bal schelen. Het gaat niet meer om democratie en wederopbouw.

Obama wil ook alleen nog noodzakelijke oorlogen voeren – wars of necessity.

Colijn: Alleen als er een duidelijk Amerikaans veiligheidsbelang in het geding is. Aan de *responsability to protect* doen ze niet meer – kijk naar Libië. In Jemen en Pakistan zetten ze wel hun onbemande vliegtuigjes in, hun *drones*, omdat Al-Qaeda daar zit. Dat kun je geen echte oorlog meer noemen. Het zijn sluwe, bijna onzichtbare campagnes met *drones* en *special forces*. Er zijn dagelijks 12.000 special forces van de Amerikanen ergens ter wereld actief. Toen ze die nacht

Osama Bin Laden aanpakten in Abbottabad waren er op datzelfde moment op andere plaatsen nog tien acties aan de gang. Dat is het instrument van het Amerikaanse veiligheidsbeleid op dit ogenblik.

Is dat ook een vorm van besparing?

Colijn: Die acties zijn niet goedkoop, maar ze zijn wel veel goedkoper dan het hele apparaat dat met een oorlog in beweging komt. Dat is echt gigantisch. Van de 3000 miljard dollar uit het boek van Bilmes en Stiglitz is de helft bestemd voor veteranen-▶

Jacobus (Ko) Colijn

- Geboren in 1951.
- Studeerde politieke wetenschappen aan de Universiteit Leiden en promoveerde op een proefschrift over het Nederlandse wapenexportbeleid.
- Sinds 1978 journalistiek actief in het weekblad *Vrij Nederland* voor alle onderwerpen die met oorlog en vrede te maken hebben.
- Docent bestuurskunde aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en sinds 2006 bijzonder hoogleraar internationale betrekkingen.
- Sinds 2007 als senior research fellow verbonden aan het Clingendael Instituut, dat hij sinds 1 mei 2011 leidt als algemeen directeur. Hij is ook hoofd van het veiligheids- en conflictprogramma van de instelling.

zorg, invaliden, nazorg, logistiek, transport enzovoort. McKinsey deed twee jaar geleden een onderzoek naar de efficiëntie van strijdmachten in de wereld. Tot mijn stomme verbazing stonden de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk maar rond de 35^e plaats of zo, terwijl het Nederlandse leger derde stond. België stond ook vrij hoog. Wat bleek? Ze hadden alle kosten meegerekend die gepaard gaan met transport, veteranenzorg, die dingen, de hele machine om een oorlog vol te houden. Je komt met andere woorden beter uit zo'n vergelijking als je niet vecht. Maar je kunt toch moeilijk volhouden dat het Nederlandse leger efficiënter is dan het Amerikaanse.

Heeft een leger vandaag ander materieel nodig dan tien jaar geleden?

Colijn: Het geloof was toen groot dat vlekkeloze communicatie in een oorlog de doorslag zou geven, in combinatie met precisietechnologie. De mogelijkheid om de elektronica van de tegenstander uit te schakelen, zodat hij zijn raketten niet kan lanceren. Minder mensen, maar slimmere systemen. Toch stonden we vervolgens betrekkelijk machteloos tegen zwak uitgeruste tegenstanders. Het woord 'bermbom' was nog niet uitgevonden. In Kosovo haalde een Serviër vanuit een boom een Stealth-bomwerper uit de lucht met een raketwerper. Met een gelukje misschien. Maar het kon.

De primitief uitgeruste taliban zijn dus net zo gevaarlijk als een gesofisticeerd leger?

Colijn: De taliban hebben geen luchtmacht en geen schouderraketten. De coalitie heeft in Afghanistan een totaal luchtoverwicht. Maar dan blijkt dat die supergesofisticeerde vliegtuigen vandaag te snel vliegen om behoorlijk luchtsteun te kunnen geven aan troepen die op de grond in een hinderlaag lopen. Er is zelfs aan gedacht om weer oude toestellen in gebruik te nemen, langzame propellervliegtuigen, die beter kunnen kijken waar de vijand zit. Een stap terug in de technologie – dat effect had niemand voorzien. En vervolgens hebben we daar ook weer van geleerd. Na 2005 pikten de Amerikanen het idee weer op dat er voor elk probleem een technische oplossing bestaat. Wat je verder van die onbemande vliegtuigjes ook zegt: ze zijn verdomd effectief. Iemand drukt in Nevada op een knop en boven Pakistan wordt een raket afgeschoten. De voorbije twee jaar zijn op die manier 20 tot 30 commandanten van Al-Qaeda uitgeschakeld.

Het kon moeilijk anders, omdat de Amerikanen in Pakistan nu eenmaal geen grondtroepen kunnen inzetten.

Colijn: Het is juist dat ze ook politiek werden gedwongen om een technische oplossing te zoeken. Maar ze zouden het waarschijnlijk anders ook hebben gedaan. Ze gebruiken ook drones in Afghanistan zelf, in Jemen en Somalië. In combinatie met raids van special forces. *Targeted killing*. Ze voeren een bijna vuile campagne, waarin het doden van leiders een prominente plaats inneemt.

Dat bleek met de aanval op Osama Bin Laden in Abbottabad. Ze schoten hem dood, maar hadden ze hem niet net zo goed kunnen meenemen?

Colijn: Ik ben zeker dat daar goed over is nagedacht. Wat zouden de gevolgen zijn van een langdurig proces tegen Osama Bin Laden in de VS? Zouden ze voor een rechtbank wel kunnen aantonen dat hij echt leiding gaf aan al die operaties? Dat probleem

hebben ze nu ook hier in Den Haag: bewijs maar dat Ratko Mladic tijdens de Bosnische oorlog werkelijk aan de top van de commandolijn stond. Bovendien riskeerden ze tijdens een proces tegen Bin Laden toch weer aanslagen. Ik ben ervan overtuigd dat iemand op een gegeven moment heeft gezegd: schiet hem gelijk dood.

De supermacht blijkt niet in staat om een oorlog te winnen in Afghanistan. Zijn de lessen uit de oorlog in Vietnam niet getrokken?

Colijn: De vergelijking met Vietnam gaat op, omdat opnieuw blijkt dat het tien keer zo moeilijk is om een verre oorlog te winnen in ongunstige omstandigheden. In een moeilijk klimaat. In een Vietnamees moeras of in een zandwoestijn doet de helft van je wapensystemen het niet. De enkele tientallen Nederlandse politietrainers in de Afghaanse provincie Kunduz wachten drie maanden tot hun spullen eindelijk arriveren. Daar staat tegenover dat er in Vietnam 60.000 Amerikaanse soldaten zijn gesneuveld. Nu zitten we aan 4 à 5000. Dat is toch een factor tien minder. Op een of andere manier is men er sinds de Tweede Wereldoorlog

in geslaagd om het aantal slagveld doden per generatie met een factor tien te verminderen. Ze komen nu alleen beter in beeld, en dat weegt zwaarder. Je ziet de oorlog bij manier van spreken *in real time* op televisie of op je computer. Maar het leed van de oorlog in Vietnam hakte er in die tijd ook in, hoe groot de impact vandaag ook is.

We leerden de voorbije jaren een nieuw begrip kennen: *coalition of the willing*. Wat betekenden de aanslagen van 11 september voor het Atlantische bondgenootschap?

Colijn: De vraag of de NAVO na het einde van de Koude Oorlog nog veel nut had, was in 2001 al heel actueel. De twijfel daarover is sindsdien niet verminderd. We werden op 11 september voor de eerste keer gedwongen om het NAVO-verdrag ook echt te gebruiken: artikel 5 van het pact zegt dat een aanval op één lidstaat gelijk-

staat aan een aanval op het hele bondgenootschap. Hier werd een lidstaat aangevallen, en dus waren we verplicht om de Amerikanen hulp te bieden. Maar de reactie in Washington was lauw. Formeel werd artikel 5 in werking gesteld, maar in de praktijk ging er een *coalition of the willing* aan de slag. De Amerikanen kozen hun bondgenoten liever zelf, en dat was een zware teleurstelling. Er kwam nog wat cosmetica bij te pas, maar eigenlijk was dit het demasqué van de NAVO.

Was dat opnieuw een bewuste strategie om aan te tonen dat de NAVO te weinig voorstelde?

Colijn: De Amerikanen waren werkelijk niet geïnteresseerd. Er werd defensie-minister Rumsfeld gevraagd of hij er niet aan had gedacht om voor de oorlog met Irak de hulp van de NAVO in te roepen. Hij zei: *'NATO? Didn't cross my mind.'* Hij had er dus geen moment aan gedacht. Los daarvan was de verdeeldheid over die oorlog tussen de Belgische 'chocolademakers', zoals ze smalend werden genoemd, de Fransen en de Duitsers aan de ene kant en de 'dappere' Nederlanders en de anglofielen aan de andere kant pijnlijk groot. Dat is allemaal gemasseerd en naderhand weer goedge maakt. Maar ook de opvolger van Rumsfeld in het Pentagon, Robert Gates, liet er nooit twijfel over bestaan dat de NAVO voor hem heeft afgedaan. Gates werd begin vorige maand zelf opgevolgd door Leon Panetta. In zijn afscheidstoe-

'De Amerikanen kozen hun bondgenoten liever zelf, en dat was een zware teleurstelling. Dit was het demasqué van de NAVO.'

GORAN TOMASEVIC/REUTERS

SPECIAL FORCES 'Toen ze Bin Laden aanpakten in Abbottabad waren er op datzelfde moment op andere plaatsen nog tien acties aan de gang.'

spraak voor de NAVO in Brussel kregen zelfs Nederland en Denemarken een veeg uit de pan. En dat zijn toch landen die nog enigszins hun nek uitsteken.

Is de keuze dan afhaken of meedoen?

Colijn: Ja, maar meedoen op hun manier en op hun voorwaarden. Je zag ook in Libië dat de verschillen te groot zijn. Ik denk overigens niet dat de NAVO daardoor wordt opgeheven of volkomen obsoleet wordt verklaard. Hij wordt heus wel weer opgetuigd als dat nodig is. Maar op dit moment is de organisatie derderangs. Wij zijn in de ogen van de Amerikanen geen goede partner gebleken.

Om met Robert Kagan te spreken: wij komen van Venus en zij van Mars.

Colijn: Die Kagan is geen vreselijke analist of iemand die de hele dag defensietijdschriften leest. Maar het is wel een heel sterk beeld.

Wat moet de NAVO voor de Amerikanen dan wel zijn?

Colijn: Het moet een pool zijn van zeer hoogwaardige strijdkrachten, waaruit ze naar behoefte kunnen plukken wat ze nodig hebben. Het probleem is dat artikel 5 alleen geldt bij een aanval op een lidstaat. Maar met uitzondering van 2001 wordt het bondgenootschap nooit aangevallen. Die dreiging hangt ons ook niet boven het hoofd. De NAVO moest daarom op zoek naar een andere missie. Libië en Afghanistan zijn vrijwillige operaties. De NAVO zelf noemt dat een perverse loterij: als je vrijwillig meedoet, moet je er ook nog voor betalen. Dat is een negatieve prikkel.

Zo is het ook niet aantrekkelijk om solidair te zijn.

Colijn: Obama maakt, zoals u weet, het onderscheid tussen *wars of necessity* en *wars of choice*. Je zou kunnen zeggen dat voor de eerste categorie zoiets als artikel 5 geldt en dat daar de plicht tot bijstand van toepassing is. Als het om *wars of choice* gaat, kan de NAVO geen succes zijn want solidariteit kun je niet afdwingen.

Is er met de dood van Osama Bin Laden een tijdperk afgesloten?

Colijn: Amerika snakt naar een aanleiding om dit tijdperk af te sluiten. Het uitschakelen van Bin Laden was natuurlijk een symbolische daad. Het is niet zo dat Al-Qaeda zonder hem ineens redeloos verloren is. Zijn invloed was niet meer zo groot. Je zou bijna kunnen zeggen dat politiek Amerika op 12 september 2001 de tijd rijp vond om oorlog te voeren en de jacht te openen op het monster Saddam Hoessein. Terwijl het nu op dezelfde manier de dood van Osama Bin Laden wil aangrijpen om er na tien jaar een eind aan te maken: het is mooi geweest. Het biedt ze ook de kans om te beginnen met de terugtrekking van de troepen uit Afghanistan. Het idee is: er moet verder groot onderhoud gebeuren en de jacht op Al-Qaeda gaat verder, maar in feite is de klus geklaard.

De boodschap is: gaat u rustig slapen?

Colijn: Er is een sterke psychologische behoefte om te zeggen: het moet nu anders. Maar Al-Qaeda is niet dood. Er worden nog altijd aanslagen gepleegd. Vorig jaar over de hele wereld nog 6000, en daarbij vielen nog een paar duizend doden. De strijd tegen het terrorisme is nog niet gewonnen. ■